

NYUGAT FELÉ.

□ Érdekes feladat keresni indokát annak, hogy a francia irodalom évtizedeken keresztül szinte kizárólagos hatása alól mikép és mi okból bontakoztak ki iróink, mert kétségtelen tény, hogy ma az ideál keresés munkája csaknem teljesen mellőzi Párist s Anatole France szkeptikus iróniáját és Bernstein gyakran művésziellen virtuózkodását kivéve alig találunk a legujabb magyar irodalomban francia inspirációt.

□ Annál csodálatosabb ez, mert hiszen a modern német irodalom alapozó geniéje, Heine Henrik gúnyjának, kínjának, kacajának, zokogásának elragadó graciozitását a párisi körutak levegőjének köszönheti, amelyet teljes tüdővel lehelt magába. A múlt század nyolcvanas esztendeinek német realizmusa és és naturalizmusa a francia úttörők erős öklének és kegyetlen hűségű természetmásolásának ihletéből született. Balsac, Flaubert és Zola nagy igazságkeresése és a kor rothadásainak rettenetesen intenzív világításba helyezése emelte ki a blümchenkaffés érzelmesség édeskességéből a német szépirodalmat és detronizálta Marlitt és Wilhemine Kennburgot. De a realizmus érdessége dacára, nemzeti engedményként az erős fekete kávé alján maradt egy kis cukor a gretcheni szentimentalizmusból.

□ Friedrich Spielhagen és Sudermann Herman könyvei az eredményei a francia realizmusnak a német pszichébe való belefónódásának, de náluk még csak a részletek rajzában lett urrá az igazság, a mese-szövevényben, sőt a kompozícióban is a német regényesség és könyfacsaró érzelmesség effektusai gyönyörködtetik a nyárspolgári lelkeket.

□ Ezek még megrettennek Zola meztelenítő kegyetlenségétől és a Sittenpoliceitól való remegéssel tompítottak körülírásokkal és takargatták a stilusművészet fátyolszöveveivel „Nana“ villogó fehér husát és ösztönös szókimondásait. A XX. század utolsó két évtizedében Daudet Alfons a Fromont és Risler irójának a romantizmus zománcával átszótt igazmondása tartotta varázsba a német irodalmat és Kondrad Albert, Heinz Tovolet Sittenrománjai azt az eszményt, szép pozeoktól színesített „belletrista igazságot“ sugározták, amelynek a Provenç meleg lelkű krónikása volt a legnagyobb kifejezője.

□ Ez a belletrista igazság, amely a körülmények okozta drámákat nem egy riporter szárazságával, hanem a megilletődés és együttérzés könnyével a

szemében regisztrálja, volt az irodalmi norma, amely összeforrott a közönség lelkével. Megelégedtek a belletrista igazsággal, amely az írói fantázia lendületével színezte ki a helyzeteket, élesítette a kontrasztokat és áztatta hulló könyvével a kérlelhetlen bukás szomorú szcénáját. Ezen az úton haladt a német regény a XIX. század végén. Az életnek és az erkölcsöknek hatalmas és az ember életét, szokásait, bűneit és erényeit kifejező irodalmi dokumentumait adták Marie Ebner Eschenbach, Klára Viebig és Ernst von Wollzogen, akik a művésztemperamentum könyveivel és kacajával mint nemes chorussal kísérték a mesét. Daudet meleg realismusának mesgyéjén, amelyen félreismerhetlen nyomait találjuk az angol ködből kisugárzó humánus fénysávok poétájának Boz Dickensnek, ezen a szép meleg úton haladt a XIX-ik század végének magyar szépirodalma is. Jókai Mór szinpompás álmvilágát a modern államberendezés, a létért való kemény küzdelem szürke gondjai elhomályosították, Mikszáth Kálmán derült népies genreit sem birta követni a főváros lázas éjszakai világában vadul mámorosan élő nemzedék és így librettóit a körülötte élő emberek szolgáltatták az ő szürkébb koloritú, de azért a maguk szenzációtlan kenyérrobot-jában is megkapóan érdekes mozgásaikkal.

□ Ezekben a könyvekben megnyilatkozott az igazság és az élet, de tért foglalt az a belletrista melódia az író simogató kezének és hangja meleg páthosának zenéje is és ebből az összesimulásból illuziót keltő művészet fakadt. Az élet és a nyugatiság nagy megértőjének Ambrus Zoltánnak „Midás király“ című könyve és novellás gyűjteményei, a graciózus báj és a mosolygó rezignáció, a kacér kedvesség poétájának Heltai Jenőnek versben és prózában irt chanzonjai a kissé arisztokratikusan tartózkodó, de az életrengéseket ritka finomsággal megrögzítő Herceg Ferenc társadalmi regényei, színművei és novellái, Bródy Sándor szinpompás „Szinészvér“ nevű könyve mind a francia realizmus természetábrázolásának módszerével illesztették művé az ő környezetük költészetét, inspiráló jelenségeit.

□ A szociális küzdelmek féktelenségében elkérgesült lélek azonban nem elégedett meg a belletrista igazsággal, a körülményeknek existenciákra nehezdedő végzetes kérlelhetlensége, a természettudományi gondolkodásnak és tételeknek a társadalmi életre való

hatásának megismerése a tudományos igazságot követelte és ezzel kapcsolatosan a szépirodalom a tudományos és társadalmi tendenciák szolgálatába is lépett. Zola Emil nemcsak keztyűtlen nyerseséggel reprodukálja a meglátott bűnöket, szenvedéseket, hanem a humanitárius és előretörő ember segíteni vágyásával a betegségek orvosságára is reá mutat. A Rougon és Mackart család történetének húsz kötete még inkább csak reprodukálhatja a bűnöket, illetve az uralkodó bűnökből rajzolja meg a haladokló XIX. század társadalmának képét, de a Három Város ciklus, továbbá a Termékenység, Igazság és Munka már harcos publicisztika, prédikatori kinyilatkoztatás a társadalmi reformok szolgálatában.

□ Ezt a célt szolgáló naturalista regényírást, amely különösen szocialista pártérdeknek tett kitűnő szolgálatokat, a proletárok szenvedéseivel megismerkedő Emile Zola a szépirodalmi és művészeti tendenciáknál értékesebbnek és jelentősebbnek tartotta, tehát a francia hullámzásokra éberrel leselkedő német irodalom szintén nyitott sebektől vérző, meztelen létezőállásokat feltáró igazságot fogadta rövid időre ideálnak, amelynek bizonyítéka Johannes Schlaf regénye és Gerhart Hauptmann drámáiról fejlődésének első korszaka a Takácsok, Henschel fuvaros, a Bunda, Max Halbe Ifjúság című drámája és Max Kretzer és Felix Holländer regényei. Zola titáni egyénisége az eddig apró ötletekben kimerülő magyar szépprozát is nagyobb koncepciójú és a városok és fajok szociológiai és lélektani kör- és kórképét reprodukáló alkotásokra serkentették. Kóbor Tamás Budapest-jében a XIX. század derekán megindult új budapesti honfoglalás nagy témáját, fájdalom inkább csak a Király-, Szerecsen- és Dob-utcákra terjedőleg vázolja keserű és kegyetlen őszinteséggel. Bródy Sándor a Don Quichotte kisasszonyban, a Nyomor, az Emberekben szintén a naturalizmus erős világitásában mutatja az új főváros életének tragikomédiáit.

□ Molnár Ferenc az Éhes Városban, a pénz démona körül vergődő, leboruló és elkárhozó társadalmat ostromozza kissé túlzott és karrikírozott arányokban, de színes és hatásos dialektikával.

□ Ezzel párhuzamosan érezte hatását Dumas Filszalonvígjátéka és drámája, a redingotes bölcelet és előkelő ötletesség a színpadon. Mivel a germán junker csizmás lába, lodenszövetes habitusa és nehézkés tömör páthosza nagyon rosszul érezte magát az esprit parkettes világában, hosszú időközön keresztül csak a francia darabok német átültetésével és folytonos színtartásával nevelődött hozzá a német drámaírás az igazán elegáns estélyi toilethez és az élvezni, élni és szépen szeretni tudók ötletes és fordulatossá tónusához. Végre is a „lehrer szorgalom” diadalmaskodott és még a chicket is elsajátította a német lelkiismeretesség. Hermann Bahr, Arthur Schnitzler és akit legelőször kellett volna említenem,

Hermann Sudermann pompásan szabott smokkingba öltözött szalon-emberek, princesse ruhás grande dame-ok finom és graciózus komédiáit küldték a színpadra. Ugyanez a befogadási folyamat volt észlelhető a magyar drámairodalomban, ahol a múlt század alkonyán Herczeg Ferenc, Bosnyák Zoltán, Ferenczi Ferenc, a francia társalgási színmű egész tónusbeli és szcenikai előkelőségével diszesítették a Nemzeti Színház repertoírját.

□ Akadtak ugyan néha televény magyar földből fakadt, búzavirág illatot árasztó írások, különösen Gárdonyi Géza, Tömörkény István tollából, de általábanosságban mégis a francia génusz inspirációja, sőt gyakran bilincsei alatt állott szépirodalmunk egész az utolsó évekig. Finomabb árnyalású, könnyedebb és találóbb ötletek, kacérabb és raffináltabb párbeszéd-ek fejezték ki és tették vonzóbbá a mesét és ezeknek számára ami darabos és tömör nyelvünk merevségét meg kellett törni, hajlékonyságát, modulációját fokozni, szókincsünket gyarapítani. Az utolsó harminc esztendő óriásilag fejlett zsurnalizmusa és mérész nyugati kulturproblemmákkal való összeölelkezése és különösen a francia psiche befogadása és meghódítani akarása az új szóknak és szállóigéknek egész legióját kapcsolta ami puritán nyelvünk szótárába. Egy modern nyelvújítás volt ez, amely ellen az Akadémia hiába tiltakozott, mert Ambrus Zoltán, Ignotus, Helta Jenő, Makai Emil, Tóth Béla, Molnár Ferenc és Kabos Ede a modern főváros életének izzó üllőjén ácsolt argotja elterjedt a népben.

□ Mind ezt a frissülést Páris hozta.

□ Ha még felemlítjük Bourget hatását, aki az analitikus regény atyjának, Stendhalnak örökébe lépve rengeteg tudásával mindent átfogó, nacionalista elfogultságoktól mentes művészi érzékenységgel elemzi a társadalmi, erkölcsi és szexuális leromlás jelenségeit s a Hazugságok, valamint az Asszonyi Szívben mesteri rajzát adta a felsőbb tízezer hálózobáiban elterjedt illatos rothadásnak, megállapíthatjuk, hogy a francia gloire irodalmi téren diadalmasan ragyogott a magyar parnasszuson mindaddig, míg a XX. század elején át nem járta Németországot az északi fény és az orosz irodalom könnyes melancholiája, meg a fjordok országainak nagy mélységeket méhökben rejtő költői kinyilatkoztatásai.

□ Hogy pontatlanok ne legyünk, meg kell jegyeznünk, hogy a francia színpadi írók suggestiója meg nem szűnt még nálunk, nemcsak a színházi ujdonságok statisztikája bizonyítja ezt, hanem modern drámaíróink Földes Imre, Lengyel Menyhért, sőt Molnár Ferenc darabjainak technikai felépítése is, a nagy francia rutinierék mester fogásait vette mintául és csak a mi büszkeségünk, hogy az Ördög, Taifun és a Testőr virtuózításban a legkipróbáltabb Feydeaux és Bernstein macheot is képes volt legyőzni.

HALMI BÓDOG.